

СМЕРНИЦЕ ЗА РАД СА ГЛУВИМ СПОРТИСТИМА

Милена Кордић, Јасмина Карић

Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Универзитет у Београду, Србија

Сажетак

Рад је настао са жељом да се стручњаци из света спорта упознају са феноменом глувоће и културом која се у оквиру истог развила. Спорт заузима посебно место у заједници и култури глувих особа. Из тог разлога, истакнут је значај спортских активности за глуве и усмерена је пажња на допринос глувих у свету спорта, који се развио у оквиру феномена, каква је глувоћа. Посебно је наглашена друштвена улога спорта и њен значај у имплементацији социјалне инклузије. Циљ рада је да анализом доступне литературе из периода од 2000-2022. године утврди колико је разрађена инклузивна перспектива спорта у контексту друштвене промене, каква је акултурација и да се понуде конкретне смернице које би олакшале упознавање, а самим тим и прихватање особености и вредности културе глувих. За претраживање литературе, коришћени су следећи претраживачи: Ebscohost, ScienceDirect, Wiley Inter Science i SpringerLink, KoBSON, Google Scholar. Резултати настали прегледом литературе указују на значај улоге спортских тренера у креирању подстицајне климе, као и да спорт пружа велике могућности у нивелисању разлика које глувоћу и културу глувих смештају у контекст хендикепа. Наведене су и описане конкретне смернице које не само да служе да се спортски стручњаци упознају са глумима, већ и да се обогати рад у свету спорта који уједно и води ка суштинском остварењу социјалне инклузије.

Кључне речи: ГЛУВОЋА / СПОРТ / ИНКЛУЗИЈА / СМЕРНИЦЕ

Кореспонденција са ауторима: Милена Кордић, Е – mail: kordicmilena367@gmail.com

УВОД

Глувоћом се сматра сваки случај тоталне или практичне глувоће код којих овакво стање слуха узрокује ограничење перцепције говора као и комуникацијских способности човека. Тотална глувоћа подразумева потпуни губитак слуха, где особа ни уз најјаче појачање не може да успостави контакт са звуком, док код практичне глувоће постоје минимални остаци слуха, али се они ни уз помоћ слушних помагала не могу искористити и омогућити перцепцију и развој говора (Веселиновић и Славнић, 2015).

Ограниченост у стицању искустава путем вербалних порука довела је до тога да глуве особе кроз невербалну комуникацију развију друге форме комуникације: знаковни језик, а онда и употребу прстне азбуке (дактилологије), затим мимике и читања говора са усана. Знаковни језик представља природно средство изражавања које глувим особама омогућава стицање комуникативних, когнитивних и креативних искустава (Димић, Исаковић, 2018).

Термин „култура глувих” користи се да идентификује сет уверења, понашања и заједнички језик који користи група глувих особа. Култура глувих јесте социјална, колективна и креативна сила базирана на знаковном језику. Заснива се на гестовном говору којим се припадници ове културе служе у комуникацији, социјалним протоколима, игри, дружењу, уметности, спорту. Култура глувих је позитиван термин који истиче дигнитет и друштвени идентитет за разлику од термина слушно оштећени, глуви, наглуви који не упућују никакав посебан понос или осећање заједништва (Padden & Ramsey 1993). Заједница глувих је разноврсна мањинска културна и лингвистичка заједница која обухвата опсежну мрежу друштвених, политичких, религиозних, уметничких и спортских групација (Жижић и Јаслар, 2014). Заједнице глувих је боље схватити као језичке мањине, пре него као групе инвалида. После дугих расправа, Европска унија глувих (ЕУД) је одлучила да језичка област глувоће може да се повеже са гледиштем инвалидности, те су објавили да су оба одређења примењива и пуноважна: глуви себе виде као културну и језичку мањину. Али се они истовремено сусрећу и са препрекама које им намеће друштво, трпе од недостатка доступности, па су стога, исто тако, и "инвалидни" (ЕУД 1997:109, према Obradović, 2016).

Прегледом литературе увиђамо да спорт представља изузетно важно средство комуникације. Спорт је извор информација од јавног и научног значаја, које доприносе унапређењу положаја особа са инвалидитетом (Martin, 2013). С обзиром да је комуникација између људи општење, обавештавање и размена мисли, и да је управо она угрожена код глувих особа, спорт се појављује као добар медијум за њено превазилажење. Комуникација обухвата, осим аудитивне, и визуелну и кинестетичку комуникацију, односно сфере у којима глуве особе нису ометене и које могу да користе (Арсич, 2013).

Спорт је феномен чији позитивни ефекти доприносе подизању квалитета живота не само код особа без инвалидитета већ и код оних са инвалидитетом. Практиковање спортских активности побољшава физичко здравље, психичко стање, степен самосталности, социјалне односе (Еминовић, 2020). Те активности су од далекосежног значаја за психофизичко прилагођавање, за победу над сопственим осећајем неспособности, за социјалну реинтеграцију, за осећање снаге и способности за живот уз сазнање да инвалидност не значи и неспособност (Кљајић и сар., 2013).

Поред истицања друштвене улоге спорта и њеног значаја у имплементацији социјалне инклузије, циљ рада је да анализом доступне литературе у периоду од 2000-2022. године утврди

колико је заправо разрађена инклузивна перспектива спорта у контексту друштвене промене каква је акултурација и да се понуде конкретне смернице које би олакшале упознавање, а самим тим и прихватање особености и вредности културе глувих.

ЗНАЧАЈ СПОРТА ЗА ГЛУВЕ ОСОБЕ

Истраживања су показала да глуви и наглуви спортисти „подижу“ учешће у спортским активностима на један нови и потпуно другачији ниво. Професионални и рекреативни глуви и наглуви спортисти својим залагањем за спорт и спортске активности, као и њиховом промоцијом, стварају повољну друштвену атмосферу у коју могу да се укључе и остале глуве и наглуве особе и остваре социјалне интеракције на начин и у околини која им је најприроднија. У таквом окружењу могу да комуницирају на знаковном језику, да добију психолошку подршку, да постану спортисти, спортски директори, менаџери, публика. Активно ангажовање у оваквој заједници подиже њихов ниво самопоуздања, самопоштовања и јача њихов идентитет. Поред тога, учешће у различитим спортским активностима и такмичењима пружају прилику глувим и наглувим особама да превазиђу и психичке и физичке проблеме, као и да подигну ниво субјективног доживљаја квалитета живота (Nemček, 2020).

Када говоримо о глувим и наглувим особама, пронађено је да учешће у спортским активностима доводи до побољшања у свим доменима квалитета живота и постижу више скорове у односу на особе са неком другом врстом инвалидитета (Nemček, 2020). Када су у питању домени квалитета живота, глуви и наглуви испитаници су најбоље резултате остварили у домену психичког здравља, затим у домену телесног здравља, задовољство околином и на крају најслабије резултате остварили су у домену социјалних односа. Слабији резултати у домену социјалних односа би се могли приписати баријерама у комуникацији на које глуве и наглуве особе наилазе услед немогућности коришћења оралног говора, али и неразумевања знаковног језика од стране чујућих (Црнковић и Рукавина, 2012). Такође, резултати истраживања су показали да спортски активне глуве и наглуве особе имају виши ниво самопоштовања у односу на оне које нису активне и да бављење спортом генерално позитивно утиче на њихово самопоштовање (Nemček, 2017; Ačak & Kaја, 2016).

ДОПРИНОС ГЛУВИХ СВЕТУ СПОРТА

Прва спортска друштва и такмичења глувих се јављају као резултат индивидуалних интересовања глувих за поједине спортове, а такмичења глувих развијала су се као спортске игре масовног карактера и квалитетна такмичења. Први клубови за глуве појавили су се 1888. године у Берлину, а 1922. основана је Светска организација за спорт глувих. Спортски савез глувих основан је 1953. године (Касум, 2015).

Олимпијске игре за особе са оштећењем слуха има дугу традицију. Прве Летње игре одржане су давне 1924. године и организоване су од стране Међународног спортског комитета за глуве особе. Касније, 1949. године, одржане су и прве Зимске игре за особе са оштећењем слуха. Визија организовања „Међународних тихих игара“, како су се Олимпијске игре за глуве некада звале, усмерена је на окупљање спортиста са оштећењем слуха, како би се кроз спортска такмичења ширио спортски дух и размењивала искуства. Игре се од оснивања одржавају сваке четврте године, са изузецима, када нису одржане у периоду Другог светског рата. Сам назив Игара за особе са оштећењем слуха се мењао неколико пута. У периоду од оснивања истих до Летњих

игара одржаних у Београду 1969. године, игре су се одржавале под називом „Међународне тихе игре“. Зимске игре су овај назив имале све до 1967. године. У периоду од 1969. године до 1997. године за Летње, односно од 1971. до 1999. године за Зимске, Игре су носиле назив „Светске игре глувих“. Почетком 21. века, 2003. године, долази до промене назива игара у тренутно актуелни назив – Олимпијске игре глувих (Еминовић, 2020).

Због природе оштећења, као и начина функционисања глувих, можемо разумети разлоге и потребу за организацијом овог међународног, елитног спортског догађаја. Глуви себе виде као посебну културолошку популацију и заједницу, која је довољно моћна и способна да организује сопствене спортске догађаје, у свим категоријама и на свим нивоима, а у складу са сопственим културним печатом - глувоћом. Од свог оснивања, Међународни спортски комитет за глуве особе, настоји да прати три основна циља: 1) развој и контрола физичког васпитања уопште и спорта кроз праксу, посебно за глуве особе; 2) промоција односа међу земљама које се баве унапређењем спорта глувих особа, а које својим утицајем иницирају и дају смернице за развој спорта у земљама у којима се спорт налази на нижем нивоу; 3) организује и надгледа одржавање светских (олимпијских) игара глувих, светских и регионалних такмичења (Еминовић, 2020).

Олимпијадом за глуве, ставља се посебно акценат на начине комуникације и неопходне видове подршке током такмичења. Такмичаре са оштећењем слуха карактерише одсуство телесног инвалидитета, а једино што их разликује од такмичара без оштећења јесте начин комуникације и перцепције звукова у окружењу (Касум, 2015). Оно што можемо закључити је да се спортови у којима учествују особе са оштећењем слуха не разликују у значајној мери од спортова намењених типичној популацији. Адаптације и измене су минималне, а односе се на алтернативне методе које сугеришу почетак и ток игре. На спортским такмичењима звучне сигнале замењују светлосни и други визуелни сигнали и симболи. Спортови заступљени на летњим такмичењима су: атлетика, бадминтон, кошарка, одбојка на песку, куглање, фудбал, бициклизам, рукомет, џудо, карате, голф, маунтин-бајк, стрељаштво, пливање, тенис, стони тенис, теквондо, одбојка, рвање (слободни и грчко-римски стил). На Зимским олимпијским играма, спортисти се такмиче у алпском скијању, крос-кантри скијању, карлингу, хокеју на леду и сноубордингу. Тимови из Србије, учествовали су на Олимпијским играма глувих у Тајпеју 2009. године, Софији 2013. године и Самсуну 2017. године, са укупно 55 такмичара у индивидуалним и екипним такмичењима. Укупан број освојених медаља је три, од тога једна златна и две бронзане (Еминовић, 2020).

ИНКЛУЗИВНА ПЕРСПЕКТИВА СПОРТА

Успех који су глуви постигли у спорту упућује на то да треба гледати изван контекста инвалидности и хендикепа које им друштво намеће због природе оштећења које имају. Оно на шта се треба фокусирати јесу начини стварања инклузивног окружења, као и развој смерница за рад са оваквим спортистима у корист суштинског спровођења социјалне инклузије.

Прегледом литературе наишли смо на велики број аутора који се бавио изучавањем друштвене улоге спорта, нарочито у контексту стварања инклузивног окружења. Бављење спортом заснива се на добровољној бази и у складу са личним афинитетима. Спорт се карактерише комплексним културним процесима, базираним на друштвеној солидарности, рационализацији, идентитету, околини, естетским прописима. Наглашава се да је управо спорт имао значајнији удео у борби за равноправност. Особе са инвалидитетом, као и остале особе имају

различите потребе, жеље и циљеве, али и потребу за учешћем у области спорта (Eminović et al., 2009).

Како би се обезбедило равноправно учешће у спорту и рекреацији, неопходно је сваког појединца третирати са поштовањем, уздржавати се од свих облика комуникације, контаката, акције или понашања које се може сматрати увредљивим (Fasting, Chroni & Knorre, 2014). Укључивањем особа са инвалидитетом у свет спорта и рекреације, достизањем одређених позитивних резултата, могуће је умањити негативне ставове опште популације, који се односе на тврдње да особе са инвалидитетом нису у могућности да остваре значајне успехе и постану независне (Martin, 2013).

Партиципација особа са инвалидитетом у спортским и рекреативним активностима у највећој мери корелира са квалитетом живота, стога је неопходно повећати број спортских и рекреативних услуга које заједница нуди овој популацији. И сам инвалидитет, без обзира на врсту и узроке настанка, значајно утиче на квалитет живота који није резултат само рехабилитације, лечења и неге већ и процес задовољења потреба, остваривања интереса, властитих избора и тежњи, као и човекових способности у друштву које се мења (Potic i sar., 2014).

Спорт подстиче интеграцију особа са инвалидитетом, како у свакодневном животу, тако и у области рада, фокусирајући се на њихове способности и могућности, а не на потешкоће и умањујући стопу негативних ставова у друштвеној заједници (Devine et al., 2017).

Инклузија се најчешће тумачи као „укључивање“, придруживање већини, чиме је асимилација неизбежна. Међутим, инклузија суштински заправо представља активну партиципацију у социјалним токовима, а не пасивно придруживање појединца друштву (Romstein, 2010).

Социјална инклузија суштински говори о томе да се морају пружити могућности и дати слобода свим појединцима да остваре своју друштвену улогу, као и да имају поверење од стране других појединаца у остварењу исте. Појединац треба да има осећај да је прихваћен, односно да припада и доприноси својој заједници. Сходно томе, као два главна аспекта остварења социјалне инклузије, наводе се интерперсонални односи и учешће у животу друштвене заједнице, који се константно међусобно преклапају и надопуњују (Simplican, et al., 2015).

Баш због тог, што се социјална инклузија остварује кроз односе с другима, она се не догађа само на личном плану, већ се мора догодити и глобалном нивоу. Међутим, како би се она могла остварити на том нивоу, пре тога се мора одвијати на индивидуалном, интерперсоналном, организацијском нивоу, те на нивоу заједнице. Иако се често догађа да особа прихвати саму себе, прва препрека која се пред њу поставља је она социјалних односа. Особа, што због мањка властитих способности успостављања односа с другима, а што због ставова других, често бива одбачена, те не може напредовати према социјалној инклузији, прихватању и испуњењу својих потенцијала. Управо због тога, потребно је радити на освешћивању околине, поготово вршњака, како би појединац имао што бољи квалитет живота, те могао што даље напредовати. Социјална инклузија не придоноси само особама с инвалидитетом већ и сваком учеснику тог процеса, јер повећава толеранцију, отвара видике, те ствара чвршће и квалитетније друштво (Paic - Karega, 2019).

Учешће деце са инвалидитетом у спорту могуће је повећати, уколико се чланови друштва, посебно спортске организације и клубови, школе и родитељи деце са инвалидитетом, ослањају на социјални модел и заједнички учествују у креирању таквог окружења, које ће овој деци понудити што шири спектар опција за укључивање у спортске и рекреативне активности. Понуда тих опција

треба да је у складу са могућностима и интересовањима те деце, а не да се потиरे ограничењима личне или социјалне природе (Darcy, et al., 2020).

СОЦИЈАЛНА ИНКЛУЗИЈА ГЛУВИХ ПОСРЕДСТВОМ СПОРТА

На основу претходно изложеног из прегледане литературе, долазимо до извесних премиса које би требало да усмеравају развој социјалне инклузије глувих путем спорта, као и да се оријентишу на конкретне смернице које би у овом процесу омогућиле рад са глувим спортистима. Социјална инклузија глувих посредством спорта, у својој основи, подразумева стварање услова и атмосфере у којима ће глуве особе моћи да задовоље своја интересовања и потребе, да остваре своје спортске потенцијале и да представе своју културу. Инклузивни приступ глувима, када је у питању спорт, подразумева отварање могућности глувим особама да на равноправан начин, са популацијом чујућих, узму учешће у спортским и рекреативним активностима, догађајима, такмичењима и манифестацијама. Дакле, потребно је организовати сусрет глувих и чујућих спортиста и омогућити њихову међусобну сарадњу без сегрегацијских оквира и баријера, што даље води имплементацији нове културе у популацији чујућих, као и богаћењу спортских тимова и организација новим, једнако способним и припремљеним спортистима (глувим спортистима).

Наравно, не смео заборавити и наглашавамо да треба поштовати заједницу и културу глувих, односно њихов интегритет и постојање, као и њихову одлуку да у спортским и рекреативним активностима и догађајима учествују у оквиру савеза, организација и Олимпијских игара за глуве.

Оно што желимо да истакнемо је, да је идеја укључивања глувих спортиста у свет спорта чујућих, заснована на сусрету двеју култура, њиховој коегзистенцији, међусобном упознавању, размени вредности, прихватању, сарадњи. Циљ је да социјална инклузија глувих посредством спорта иде у два правца. Један правац би требало да води до тога, да се глуве особе не посматрају као хендикепиране особе, те да се њихов сензорни недостатак не ставља у први план, већ да се доживљавају као јединствене личности, које имају своје специфичности и које су једнако спретне и способне да на равноправан начин учествују у спорту са чујућом популацијом. Глуве особе треба да се осете сигурно и слободно да буду то што јесу и да узму учешће у спорту, уз потпуну подршку и прихватање од стране друштва у коме се баве изабраним спортским активностима. Други правац усмерен је ка томе да се популација чујућих подстакне на промену начина и културе размишљања, уз акценат на прихватање онога што је специфично и различито. Дакле социјална инклузија мора тећи у оба смера, од популације глувих ка популацији чујућих и обрнуто од популације чујућих ка популацији глувих, уз активно учешће обеју страна. Да би се споменуте идеје покренуле и заживеле, као и да би дошло до суштинских промена, сматрамо да треба кренути мањим, али круцијалним корацима, од базичних проблема, као што су ставови и однос популације чујућих према популацији глувих.

Оно што карактерише истраживања о ставовима према глувим особама јесте прилично слагање резултата који говоре о постојању неутралних или чак претежно позитивних ставова према овој групи људи, као и то да су ти ставови позитивнији него ставови према особама са другим видовима ометености (Cambra, 2002; Emerton i Rothman, 1977; Furnham i Lane, 1984; Kluwin, et al., 2002; Nikolarazi i De Reybekiel, 2001; Radoman, 1995).

Наиме, треба истаћи сличности и разлике, као и снаге и слабости чланова различитих социјалних група. Највиши степен генерализације позитивних промена ставова на друге чланове

даље групе могућ је оваквим приступом маргинализованим групама (Dovidio, et al., 2009; Gaertner & Dovidio, 2005).

УЛОГА ТРЕНЕРА У СТВАРАЊУ ИНКЛУЗИВНО СПОРТСКОГ ОКРУЖЕЊА

Сматрамо да главна смерница за рад са глувим спортистима, а на коју треба да се надовезују све остале, управо јесте стварање инклузивног, односно мотивационог спортског окружења. Постојећа истраживања дају нам увид у то колико је заправо битно да спортски тренери учествују у креирању подстицајне атмосфере, у којој ће сви спортисти, без обзира на то да ли припадају некој маргинализованој групи или не, осетити слободу да се развијају у сваком аспекту своје личности. Мотивационо окружење које стварају спортски тренери један је од врло битних фактора који утиче на то да ли ће млади учествовати у спортским и рекреативним активностима и да ли ће исте доживети као позитивно или негативно искуство (Schailée, et al., 2017).

Предности мотивационог окружења које спортски тренери заједно са вршњацима из тима стварају, огледају се у чињеници да спортисти више уживају у спортским активностима, затим остварују бољу конекцију са спортским тренерима и постижу завидне резултате (Cumming et al., 2007; MacDonald et al., 2011; Weiss et al., 2009). Спортски тренери који су више оријентисани ка стварању мотивационог окружења помажу спортистима да покрену своју унутрашњу мотивацију, да са више самопоуздања испољавају своје компетенције, нарочито спортске и подстичу их да улажу више напора и труда (Weiss, et al., 2009; Vazou, et al., 2006; Halliburton & Weiss, 2002). Као предност се истиче и то да спортисти јачају и унапређују личне и социјалне вештине, јасније дефинишу своје циљеве и са већом жељом и сигурношћу предузимају иницијативе (MacDonald, et al. 2011).

Са друге стране, спортски тренери који су оријентисани на стварање спортског окружења где су приоритет резултати и постигнућа, а не лични напредак спортиста, изазивају негативне реакције у тиму. Настају конфликти међу спортистима, те се стварају и негативан однос и одбојност према тренеру и према спортским активностима (Ommundsen, et al., 2005; Smith, et al., 2005).

СМЕРНИЦЕ ЗА РАД СА ГЛУВИМ СПОРТИСТИМА

У поглављу које следи, желимо да представимо и растумачимо конкретне предлоге и смернице за рад са глувим спортистима. Неке од смерница смо пронашли у до сада прегледаној литератури, али неке смо додали или иновирали, како би указали на то да рад са глувим особама не изискује претеране напоре, већ само другачији и специфичнији приступ у коме би спортски стручњаци врло лако могли да се снађу. Како би се особама са оштећењем слуха осигурало нерестриктивно окружење, а самим тим и повећала њихова могућност партиципације у спортско-рекреативним активностима, неопходно је осмислити адекватан приступ овој популацији, затим употребити одговарајуће стратегије комуникације и познавати одговарајуће методе и технике поучавања и тренирања. Међу препознатљивим елементима културе глувих јесу знаковни језик, који се преферира и вреднује, и комуникација која се одвија лицем у лице, као и визуелни начин примања информација - посредством слика, филмова, дијаграма... (Грујић, 2017).

Најједноставније и најприродније споразумевање јесте споразумевање покретом. Покретом се директно и природно исказују наше мисли, осећања и хтења. Сви покрети када се употребе у међуљудској комуникацији, носе одговарајућу поруку. Вештина преношења порука огледа се у

начину држања тела, телесном ставу, покретима руку, главе, гестовима и изразима лица. Невербална комуникација чини равноправан део процеса комуникације, а понекад и преовлађујући. Невербална комуникација, комуникација покретом, често пружа више информација него сам говор, те га и употпуњује. Глуве и наглуве особе у свом споразумевању користе мимику, дактилологију и гест (знак). Гест је специфична људска активност. Он се још назива и кинетички говор и увек прати говор. Кинетички говор обухвата мимику, која се изражава покретима лица, пантомиму која се испољава покретима целог тела и гест путем кога се изражавају покрети руку. Врло често несвесно прибегавамо коришћењу геста и најчешће користимо природне, односно показне и имитирајуће гестове. Овакви гестови настају спонтано и директно упућују на бића, предмете, простор, битне карактеристике неке особе или појаве. У развоју глувих и наглувих особа геста је од посебног значаја. Глува особа је визуелни тип и све што сазнаје и доживљава чини путем вида. Оптичке слике које глува особа прима из спољашњег света су конкретне, директне, статичне или динамичне. Она развија гестовни говор на основу сопственог спонтаног кретања подражавања околине (Димић, Исаковић, 2018).

И спорт и језик глувих заснивају се на покрету, невербалној комуникацији и уопште кинетичком говору. Препознавање на нивоу покрета, олакшава проналажење заједничког језика између глувих и чујућих. Узимајући у обзир споменуто, контакт и базично споразумевање између стручњака из света спорта и глувих и наглувих спортиста не наилазе на непремостиве препреке. На добро постављеним темељима комуникације, њихово заједничко учешће и међусобно функционисање, у свим деловима спортског процеса, све је ближе стварању инклузивног спортског окружења.

Приликом прилагођавања спортских и рекреативних активности глувим особама, потребно је фокус усмерити ка адекватном одабиру начина комуникације са особом оштећеног слуха, односно ка примени знаковног језика или метода невербалне комуникације, односно екстралингвистичког и паралингвистичког система, који обухвата коришћење простора, покрете лица, тела, додир (Houinato, 2017). Због недостатка звучних стимулуса, у току тренинга у коме учествују глуве особе, погодно је користити различите визуелне стимулусе, попут заставица, слика, постера, паметних табли, конкретних предмета, модела, светлосних сигнала, као и ослањати се на метод демонстрације. Потребно је глувим особама омогућити перцепцију демонстрираних активности и вештина, како би разумели оно што је приказано. Демонстрација активности и моторичких задатака се морају понављати у континуитету, како би се омогућило разумевање захтева тренера и како би се лакше усвојили начини реализације спортских активности (Lieberman, 2017). Приликом усвајања репетитивних покрета, посебно је важно применити принцип поступности (Вуљанић, 2015).

Према (Reich & Lavay, 2009) наводе се неке од смерница које могу бити корисне у практичном раду са глувим особама, приликом прилагођавања спортских и рекреативних активности и усвајања нових садржаја : 1) успоставити контакт очима приликом разговора, како би особа могла да разуме налоге, чита са усана, као и перципира фацијалну експресију и гестикулацију; 2) приликом демонстрације активности, стајати наспрам групе (представљајући огледало), како би глуве особе боље перципирале демонстриране активности; 3) охрабривати учеснике; 4) како би се учеснику олакшала перцепција стимулуса и демонстрираних задатака, не кретати се око терена и у сали без преке потребе; 5) дозволити глувим особама да се крећу по терену или сали, не би ли самостално пронашли адекватну позицију, из које ће се укључити у тренажни процес; 6) захтеве и питања понављати, укључивати учеснике у активно тражење

решења на постављене задатке, све то у складу са њиховим могућностима; 7) елиминисати ометајуће факторе, попут непотребних звучних стимулуса, неадекватне и непотребне опреме.

ЗАКЉУЧАК

Увидом у доступну литературу, закључујемо да је инклузивна перспектива спорта недовољно разрађена тематика у оквиру које се могу пронаћи само неке од смерница за стварање инклузивног спортског окружења. Успех који су глуви постигли у спорту упућује на то, да треба гледати изван контекста инвалидности и хендикепа, које им друштво намеће, због природе оштећења које имају. Оно на шта се треба фокусирати јесу начини стварања инклузивног окружења, као и континуирани развој смерница за рад са оваквим спортистима у корист суштинског спровођења социјалне инклузије. Инклузивни приступ глувима, када је у питању спорт, подразумева стварање услова и атмосфере, односно отварање могућности глувим особама да на равноправан начин, са популацијом чујућих, узму учешће у спортским и рекреативним активностима, догађајима, такмичењима и манифестацијама. Уочено је да водећу улогу у стварању подстицајног, а самим тим и инклузивног спортског окружења, имају спортски тренери. Сматрамо да је неопходно, да се у даљим истраживањима посвети више пажње спортским тренерима и њиховом доприносу у раду са глувим спортистима. Понуђене су и конкретне смернице за рад са глувим спортистима. Једна од кључних смерница јесте савладавање знаковног језика и успостављање комуникације између глувих и чујућих. Могућност развоја њиховог односа лежи у невербалној комуникацији. Такође, неопходно је користити различите визуелне стимулусе и ослањати се на метод демонстрације. Иако су у литератури пронађене и у раду описане извесне смернице, важно је стално подстицати контакте глувих и чујућих спортиста, јер из оваквих контаката могу иницирати иновативне смернице које би могле користити свим учесницима у свету спорта, а нарочито спортским тренерима, те и употпунити рад са глувим спортистима. Моћ социјалне инклузије допринела би и уклањању етикете „хендикепирани спортисти“ и укључивању глувих спортиста, као равноправних чланова, у свет спорта чујућих.

ЛИТЕРАТУРА

1. Açak, M., & Kaya, O. (2016). A Review of Self-Esteem of the Hearing Impaired Football Players. *Universal Journal of Educational Research*, 4(3), 524-530.
2. Арсић, Р. (2020). Спорт код деце са посебним освртом на глуве ученике у Србији. У М. Николић, М. Шешум, и И. Веселиновић (Ур.), *Специфичност оштећења слуха – нове тенденције тематски зборника радова*, (стр. 269-282). Универзитет у Београду, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Издавачки центар Факултета (ИЦФ).
3. Vazou, S., Ntoumanis, N., & Duda, J. L. (2006). Predicting young athletes' motivational indices as a function of their perceptions of the coach-and peer-created climate. *Psychology of sport and exercise*, 7(2), 215-233.
4. Веселиновић, И., Славнић, С. (2015). *Увод у дефектологију*. Београд. Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
5. Вуљанић, А. (2015). Методолошке, дидактичке и остале посебности тренажног процеса са спорташима са оштећењем слуха. *Метдички обзори* 10 (2), 62-68.
6. Gaertner, S. L., & Dovidio, J. F. (2005). Categorization, recategorization, and intergroup bias. *On the nature of prejudice: Fifty years after Allport*, 71-88.
7. Грујић, Н. (2017) *Комуницирање и идентитети глувих*, Универзитет у Београду - Факултет политичких наука, XII(39) 99–122, 10.5937/comman12-13369.
8. Darcy, S., Ollerton, J., & Grabowski, S. (2020). "Why Can't I Play?": Transdisciplinary Learnings for Children with Disability's Sport Participation. *Social inclusion*, 8(3), 209-223.

9. Devine, A., Carrol, A., Naivalu, S., Seru, S., Baker, S., Bayak-Bush, B., & Marella, M. (2017). They don't see my disability anymore?—The outcomes of sport for development programmes in the lives of people in the Pacific. *Journal of Sport for Development*, 5(8), 4-18.
10. Димић, Н., Исаковић, Љ. (2018). *О знаковном језику*. Београд. Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
11. Dovidio, J. F., Gaertner, S. L., & Saguy, T. (2009). Commonality and the complexity of "we": Social attitudes and social change. *Personality and Social Psychology Review*, 13(1), 3-20.
12. Emerton, R. G., & Rothman, G. (1978). Attitudes towards Deafness: Hearing Students at a Hearing and Deaf College. *American Annals of the Deaf*, 123(5), 588–593.
13. Eminović, F., Nikić, R., Stojković, I., i PaciĆ, S. (2009). Attitudes toward inclusion of persons with disabilities in sport activities. *Sport Science*, 2(1), 72-77.
14. Еминовић, Ф. (2020). *Спорт и особе са инвалидитетом*. Београд. Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију.
15. Жижић, Д., Јаслар, Д. (2014) *Смернице за рад са глувим и наглувим особама*. Београд. Градска организација Глувих Београд.
16. Карић, Ј. (2004). Ставови према укључивању деце са посебним потребама у редован систем образовања, *Настава и васпитање*, 1(142-146).
17. Касум, Г. (2015). *Спорт особа са инвалидитетом*. Факултет спорта и физичког васпитања.
18. Kluwin, T. N., Stinson, M. S., & Colarossi, G. M. (2002). Social processes and outcomes of in-school contact between deaf and hearing peers. *Journal of deaf studies and deaf education*, 7(3), 200–213. <https://doi.org/10.1093/deafed/7.3.200>
19. Кљајић, Д., Допсај, М., Еминовић, Ф., и Касум, Г. (2013). Спорт у рехабилитацији особа са инвалидитетом. *Здравствена заштита*, 42(3), 58-66.
20. Lieberman, L. J. (2016). Hard of hearing, deaf, or deafblind. J. Winnick, D. Porreta *Adapted Physical Education and Sport*, 6th ed., Champaign, IL.: *Human Kinetics*, 253-270.
21. MacDonald, D. J., Côté, J., Eys, M., & Deakin, J. (2011). The role of enjoyment and motivational climate in relation to the personal development of team sport athletes. *The sport psychologist*, 25(1), 32-46.
22. Martin, J. J. (2013). Benefits and barriers to physical activity for individuals with disabilities: a social-relational model of disability perspective. *Disability and rehabilitation*, 35(24), 2030-2037.
23. McCarty, K. (2006). Full Inclusion: The Benefits and Disadvantages of Inclusive Schooling. An Overview. *Online Submission*.
24. Mokušova, O., & Nemček, D. (2020). Position of sport in subjective quality of life of deaf people with different sport participation level. *Physical Culture and Sport*, 87(1-8). <https://doi.org/10.2478/pcssr-2020-0014>
25. Nemček, D. (2017). Self-esteem analyses in people who are deaf or hard of hearing: a comparison between active and inactive individuals. *Physical Activity Review*, 5, 95-104.
26. Nikolarazi, M., & de Reybekiel, N. (2001). A comparative study of children's attitudes towards deaf children, children in wheelchairs and blind children in Greece and in the UK. *European Journal of Special Needs Education*, 16(2), 167–182. <https://doi.org/10.1080/08856250110041090>.
27. Obradović, V. V. (2016). Специфичности културе глувих и наглувих особа у Србији. Докторска дисертација, Универзитет у Београду.
28. Ommundsen, Y., Roberts, G. C., Lemyre, P. N., & Miller, B. W. (2005). Peer relationships in adolescent competitive soccer: Associations to perceived motivational climate, achievement goals and perfectionism. *Journal of sports sciences*, 23(9), 977-989.
29. Padden, C., & Ramsey, C. (1993). Deaf culture and literacy. *American annals of the deaf*, 138(2), 96–99. <https://doi.org/10.1353/aad.2012.0623>
30. Paić-Karega, P. (2019). *Provedba i evaluacija intervencije unapređenja socijalne inkluzije* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Education and Rehabilitation Sciences).
31. Potić, S., Stanimirov, K., Đorđević, M., & Banković, S. (2014). Physical-recreational activities and persons with disability. *TIMS. Acta*, 8(1), 71-80.
32. Radoman, V. (1995). Empirijsko istraživanje stavova prema različitim hendikepima, naročito prema gluvoći i prema gluvima. *Beogradska defektološka škola*, 38(1), 106-113.
33. Reich, L. M., & Lavay, B. (2009). Physical education and sport adaptations for students who are hard of hearing. *Journal of physical education, recreation & dance*, 80(3), 38-49.
34. Romstein, K. (2010). Epistemološki pristup inkluziji. *Pedagojska istraživanja*, 7(1), 85-92.

35. Simplican, S. C., Leader, G., Kosciulek, J., & Leahy, M. (2015). Defining social inclusion of people with intellectual and developmental disabilities: An ecological model of social networks and community participation. *Research in developmental disabilities*, 38, 18-29. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2014.10.008>
36. Schaillée, H., Theeboom, M., & Van Cauwenberg, J. (2017). Peer- and Coach-Created Motivational Climates in Youth Sport: Implications for Positive Youth Development of Disadvantaged Girls. *Social Inclusion*, 5(2), 163–178. <https://doi.org/10.17645/si.v5i2.870>
37. Smith, S. L., Fry, M. D., Ethington, C. A., & Li, Y. (2005). The effect of female athletes' perceptions of their coaches' behaviors on their perceptions of the motivational climate. *Journal of Applied Sport Psychology*, 17(2), 170-177.
38. Fasting, K., Chroni, S., & Knorre, N. (2014). The experiences of sexual harassment in sport and education among European female sports science students. *Sport, Education and Society*, 19(2), 115-130.
39. Furnham, A.F., & Lane, S. (1984). Actual and perceived attitudes towards deafness. *Psychological medicine*, 14(2), 417-423.
40. Halliburton, A. L., & Weiss, M. R. (2002). Sources of competence information and perceived motivational climate among adolescent female gymnasts varying in skill level. *Journal of sport and exercise psychology*, 24(4), 396-419.
41. Houinato, C. (2017). V Sports: An Even Ground for Deaf Athletes.
42. Cambra, C (2002). Acceptance of deaf students by hearing students in regular classrooms. *American Annals of the Deaf*, 147(1), 38-45.
43. Crnković, I. i Rukavina, M. (2013). Sport i unapređenje kvalitete života kod osoba s invaliditetom. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja*, 49 (1), 12-24.
44. Cumming, S. P., Smoll, F. L., Smith, R. E., & Grossbard, J. R. (2007). Is winning everything? The relative contributions of motivational climate and won-lost percentage in youth sports. *Journal of applied sport psychology*, 19(3), 322-336
45. Weiss, M. R., Amorose, A. J., & Wilko, A. M. (2009). Coaching behaviors, motivational climate, and psychosocial outcomes among female adolescent athletes. *Pediatric exercise science*, 21(4), 475-492.